

Др Марко Ђурђевић*

НАГРАДНИ ПОКЛОН

У овом раду први пут се у домаћој правној теорији целовито анализира наградни поклон. Полазна теза рада је да је наградни поклон награда коју је једно лице дало другом за радњу или услугу која му је користила. Аутор одвојено анализира награду дату за радњу или услугу која је непороцењива у новцу и награду дату за услугу која има тржишну вредност. Закључак првог дела је да је награда за новчано непроцењиву радњу или услугу увек наградни поклон, а да награда за услугу која има тржишну вредност може бити наградни поклон само уколико између извршиоца и корисника услуге није постојао облигационоправни однос на основу кога би извршилац услуге имао право да тужбом захтева награду или какву другу накнаду. У другом делу рада испитан је значај величине поклона за појам наградног поклона, с обзиром на то да је наградни поклон изузет од примене општих правила Закона о облигационим односима о побијању добротних располагања, ако је сразмеран имовинским приликама поклонодавца. Закључак овога дела је да за појам наградног поклона није битна његова величина. Наиме, наградни поклон не може бити побијан Паулијанском тужбом, ако је сразмеран имовинским приликама поклонодавца, због тога што не угрожава интересе поклонодавчевих поверилаца заштићене овим правилима, а не зато што није поклон. Насупрот томе, наградни поклон сразмеран имовинским приликама поклонодавца, подлеже, као и обичан поклон, свим правилима која важе за побијање бесплатних располагања, због тога што се таквим поклоном оштећују интереси поклонодавчевих поверилаца.

Кључне речи: *Поклон. Награда. Наградни поклон.*

1. УВОД

Према српском Грађанском законнику из 1844. године, чија правна правила о поклону се на основу Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време

* Аутор је доцент Правног факулета Универзитета у Београду, markodj@ius.bg.ac.rs.

непријатељске окупације¹ примењују на овај уговор, „поклон бива, кад ко добровољно другоме што да, нештући нити примајући икакве за то наплате“.² Поклон је добровољно давање, подразумева да поклонодавац даје спонтано, од своје воље, да има вољу да да и вољу да за дато не тражи („не иска“), нити прими накнаду („наплату“). У законској дефиницији није поменуто осиромашење поклонодавца и обogaћење поклонопримца о коме се, као објективном елементу поклона, говори у правној књижевности приликом одређивања његовог појма.³ То ипак не значи да је творац Грађанског законика под давањем имао у виду пуку физичку предају, просту традицију, лишену правне суштине. Напротив. Давање је акт воље која је изјављена свесно и с намером да у сагласности са вољом поклонопримца произведе имовинскоправне последице. Оно што је дато на основу уговора о поклону бесповратно прелази из имовине поклонодавца у имовину поклонопримца. Пошто поклонопримца не даје ништа за узврат, резултат давања је смањење имовине поклонодавца и увећање имовине поклонопримца. Отуд, добровољност поклона означава да га поклонодавац даје вољан да смањи своју имовину и вољан да за дато не тражи нити прими накнаду.

Грађански законик је дефинисао поклон, одредио ко има способност да га да, а ко да га прими, поставио формалне захтеве за важност уговора, предвидео разлоге због којих може бити побијан, утврдио принцип да је поклон неопозив и установио изузетке од тог принципа. О различитим модалитетима у којима се појављивао још од римског права, попут поклона са теретом (*donatio sub modo*), наградног поклона (*donatio remuneratoria*), узајамног поклона (*donatio reciproca*), мешовитог поклона (*donatio mixta cum negotione*) или поклона за случај смрти (*donatio mortis causa*)⁴ није рекао ни речи. У доктрини, ови појмови су формирани под утицајем најпре аустријске, а потом и француске правне теорије и сврстани у категорију посебних или посебних врста поклона.⁵

¹ Службени лист ФНРЈ, бр. 86/46.

² Грађански законик Краљевине Србије, §561 (цит. према Лазар Марковић, Грађански законик Краљевине Србије са кратким објашњењима, Београд 1921).

³ Живојин Перић, *Облигационо (тражбено право), Други део, О уговорима*, Београд 1934, 3; Слободан Перовић, *Облигационо право*, Београд 1986, 602.

⁴ Антун Маленица, *Поклон у римском праву*, Београд 1981; Reinhard Zimmerman, *The Law of Obligations Roman Foundations of the Civilian Tradition*, New York 1995, 490 498. Неки модалитети, попут поклона за случај смрти, постојали су још у античком грчком праву (вид. Сима Аврамовић, „Разлике у садржини и правној природи римског тестаментa и тзв. легатског тестаментa старог грчког права“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/1987, 10).

⁵ Андра Ђурђевић, *Систем приватног (грађанског) права Краљевине Србије у вези с међународним приватним правом, прва књига: општи део (друга полови*

Посебни поклони одступају од општег појма поклоне. Код поклоне с теретом или налогом, узајамног и мешовитог поклоне, поклонодавац даје с вољом да да и да не тражи нити прими накнаду, али има у виду неку имовинску корист коју очекује да ће у будућности остварити од поклонопримчевих поступака. Од поклоне у добротворне или општекорисне сврхе поклонодавац понекад очекује да оствари неимовинску, моралну корист, на пример, поправљање свог угледа у средини у којој живи. Код наградног поклоне је обрнуто. Поклонодавац га даје зато што има у виду корист коју је у прошлости већ остварио од неког поклонопримчевог чина, радње или услуге.

2. ПОЈАМ НАГРАДНОГ ПОКЛОНА

Наградни поклон је особен по томе што га поклонодавац даје поклонопримцу као награду за његову радњу, држање,⁶ или услугу⁷ који су му користили. За овај поклон је битно да је поклонопримац бесплатно већ учинио неку радњу или услугу поклонодавцу због које га поклонодавац, на основу њихове сагласности, награђује.⁸ Без значаја је, као уосталом за поклон уопште, шта је био мотив поклонодавца,⁹ да ли је био покренут жељом да материјално изрази своју захвалност или признање поклонопримцу, или просто, да га награди. Ипак, понегде се наградни поклон разврстава на онај који се „чини из захвалности“ и онај који се даје „у име награде“. Закон о облигационим односима помиње оба вида, поклон из захвалности и поклон за награду, који назива наградни поклон, у изузетку од општег правила да поверилац има право да побија свако бесплатно располагање дужника предузето на његову штету. Наиме, поклони учињени из захвалности, наградни поклони, као и уобичајени пригодни поклони, не могу се побијати због оштећења поверилаца, ако су сразмерни материјалним могућностима дужника.¹⁰

на), Београд 1896, 165 169; Борислав Т. Благојевић, *Грађанскоправни (облигациони уговори)*, Београд 1947, 82 83; Богдан Лоза, *Облигационо право II, Посебни дио*, Сарајево 2000, 84 86; Мирса Мијачић, *Облигациони уговори*, Београд 1988, 74 75; С. Перовић, 604 608.

⁶ Б. Благојевић, 83.

⁷ А. Ђорђевић, 165; С. Перовић, 606.

⁸ Charles Aubry, Charles Rau, *Droit civil par Paul Esmein*, T. X, Paris 1956⁶, 245; Philippe Malaurie, *Les successions, Les libéralités*, Defrenois, Paris 2008³, 182; Christian Jubault, *Les successions, Les libéralités*, Montchrestien, Paris, 2005, 417.

⁹ Ж. Перић, 3; Борис Визнер, *Грађанско право у теорији и пракси*, Ријека 1969, 1106.

¹⁰ Закон о облигационим односима ЗОО, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, чл. 282.

Израз „наградни поклон“, спој именице поклон и придева наградни, указује да је у питању појам састављен од елемената различитог порекла. Ако је поклон „наградни“, да ли уопште може бити поклон? Награду једно лице плаћа другом зато што му је извршило неки физички или интелектуални рад, уложило труд да би испунило његов налог или отклонило штету која му је претила или му је прибавило корист, итд. Очигледно је да се у тим случајевима не ради о поклону. Да ли је онда наградни поклон, поклон или награда односно накнада за учињену услугу?

Према једном схватању, код наградног поклона постоји *animus remunerandi*,¹¹ намера да се други награди за услугу која је поклонодавцу користила и она није неспојива са *animus donandi*.¹² Наградни поклон је поклон и поред тога што у њему егзистирају и једна и друга намера. Према другом схватању, поклон за учињену радњу или услугу не мора увек бити поклон, добротини уговор, већ може бити и теретни правни посао.¹³ Делимичну преквалификацију поклона за учињене услуге дозвољава и *Преднацрт Грађанског законика Србије*. У другој књизи *Преднацрта (Облигациони односи)*, објављеној 2009. године, Комисија за израду грађанског кодекса предложила је решење по коме се поклон за учињене услуге, ако поклоњена ствар има материјалне или правне недостатке, у погледу ових недостатака сматра теретним правним послом, уколико је вредност учињених услуга већа од вредности поклоњене ствари.¹⁴ Према замисли Комисије, ако поклоњена ствар има физичку ману или правни недостатак, а њена вредност не превазилази вредност услуге која је користила поклонодавцу, наградни поклон добија нека дејства која имају теретни уговори.

Код наградног поклона срећемо се дакле, са сличним проблемом који се појављује и код поклона са теретом или налогом. Поклон са теретом или налогом може, у зависности од конкретних околности, бити добротини или теретни правни посао.¹⁵ Исто тако ни наградни поклон не мора бити добротини уговор с обзиром на околности.

¹¹ А. Ђурђевић, 166.

¹² Nathalie Peterka, *Les dons manuels*, L.G.D.J., Paris 2001, 108.

¹³ François Terré, Yves Lequette, *Droit civil, Les successions, Les libéralités*, Dalloz, Paris 1997³, 214.

¹⁴ „Поклонодавац не одговара за материјалне, као ни за правне недостатке, поклоњене ствари. Изузетно, поклон за учињене услуге, као и поклон са теретом или налогом сматра се у погледу ових недостатака као теретни посао, те поклонодавац одговара за материјалне и правне недостатке поклоњене ствари, али само ако је вредност учињених услуга, терета или налога већа од вредности поклоњене ствари“ (*Преднацрт Грађанског законика Републике Србије*, друга књига, Облигациони односи, Београд 2009, чл. 670, ст. 1 и ст. 2)

¹⁵ С. Перовић, 604.

сти које су пратиле његово закључење. Зато се поставља питање када је наградни поклон поклон, а када није? Решење овог питања захтева да се пронађе мерило које оправдава његову квалификацију као доброделиног уговора. То мерило би требало тражити у анализи односа између ранијег чина поклонопримца, његове радње односно услуге и давања поклонодавца.¹⁶ Ако се претходно извршена радња или услуга може квалификовати као престација наспрам које се давање друге стране појављује као противпрестација, не би се могло радити о наградном поклону.

Одговор на постављено питање зависи, пре свега, од тога да ли је претходно извршена радња или услуга процењива у новцу или није. Давање извршиоцу радње или услуге за награду нема у оба случаја исти правни значај. Оправдање за такво раздвајање унутар наградног поклона налазимо у оном делу српске правне традиције која је била ослоњена на правила црногорског Општег имовинског законика.

2.1. Наградни поклон за непроцењиву услугу

Некадашњи црногорски Грађански законик је, за разлику од српског, садржао правила о наградном поклону. У његовом шестом делу (*Објашњења, одређења, допуне*), посвећеном објашњењима и прецизирању његових основних установа и института, ради разграничења онога што поклон јесте од онога што поклон није, било је речено: „Кад ко, благодаран ради какве услуге, дарује нешто услушиоцу, и то ће се сматрати да је дар, ако онај не би могао судом тражити да му се услуга плати“.¹⁷ На другом месту, у делу *О куповини и другим главнијим врстама уговора*, у правилима о поклону, Богишићев законик је у погледу могућности опозивања направио разлику између поклона који је био дат ради тога „што је обдареник спасао живот или знатан дио имања дародавцу или коме његову“ од поклона за „какву другу услугу која се обично плаћа или награђује“ (курзив М.Ђ.). Поклонодавац није имао право да опозове поклон дат због спасеног живота или знатног дела имања,¹⁸ док је поклон за услугу која се нормално плаћала или награђивала могао

¹⁶ Henri de Page, *Traité élémentaire de droit civil belge (principes doctrine jurisprudence)*, Tome huitième (vol. I), *Les libéralités (généralités), Les donations*, Bruxelles 1962², 13.

¹⁷ Општи имовински законик за Књажевину Црну Гору ОИЗЦГ, чл. 897, Цетиње 1988 (фототипско издање).

¹⁸ Упор. „Ако је дар дан био ради тога што је обдареник спасао живот или знатан део имања дародавцу или коме његову, тад се не може тражити повраћај дара, баш ни у случају претходног чланка [члана 488, напомена М.Ђ.]“, ОИЗЦГ, чл. 489.

да опозове због неблагодарности поклонопримца. Ипак, у случају опозива он није имао право да добије награду све што је дао, него је могао да потражује само оно „што превршује обичну награду за такве услуге“.¹⁹

Дакле, у бившем црногорском праву, давање на име учињене услуге сматрано је поклоном ако извршилац услуге није имао право да судским путем захтева од корисника услуге да му услугу плати. Поклон се појављивао у два вида, као поклон због „спашавања живота и знатног дела имања“ и као поклон дат за неку „другу услугу“. Друге услуге биле су оне које се обично плаћају или награђују. То су оне које имају објективну тржишну вредност, чија корисност може бити измерена и изражена новчаним еквивалентом, које су процењиве. Од њих се разликовало спашавање живота и спашавање знатног дела имања. Они су третирани као тржишно, новчано, непроцењиве услуге. Оно што је било дато за услугу која је била нормално наградива или наплата, другим речима новчано процењива, третирано је као поклон само ако је вредност награде превазилазила тржишну вредност услуге. У том случају, поклон је била разлика између вредности ствари дате на поклон и вредности услуге.

Из ових правила произлази да треба разликовати награду дату због услуге која је непроцењива од награде за услугу која је процењива у новцу. Извршилац непроцењиве услуге не може имати право да захтева да му она буде плаћена, јер корисник такве услуге нема имовински изразив и новчано измерив дуг према њему, цивилну облигацију која је утужива и принудно наплата. Облигација може имати за предмет само новачно изразиву имовинску вредност.²⁰ Зато је наградни поклон свагда добротини правни посао – поклон кад је дат за (новчано) непроцењиву услугу.

Ипак, то што лице коме је учињена непроцењива услуга нема цивилни дуг, не значи да нема никакав дуг. Оно редовно осећа захвалност према лицу које му је услугу учинило и дужност да захвалност изрази материјално, дајући му макар и неадекватну награду. Отуда је наградни поклон за новчано непроцењиву услугу поклон којим се изражава захвалност, поклон из захвалности,²¹ о коме Закон о обли-

¹⁹ Упор. „Ако ли је дар за какву другу услугу која се обично плаћа или награђује, тад се може награду искати само оно што превршује обичну награду за такве услуге“, ОИЗЦГ, чл. 489 *in fine*.

²⁰ Јожеф Салма, *Облигационо право*, Нови Сад 2009, 72.

²¹ Упор. „Дарови учињени из захвалности, најзад обухватају оне радње дужникове којима он испуњава неку своју чисто моралну обавезу, као што је давање на граде спасиоцу свог живота или живота чланова своје породице, спасиоцу имовине, лекару за успешно обављено лечење и сл.“, Божидар Марковић, *Коментар Закона о облигационим односима* (гл. уред. С. Перовић), Београд 1995, 663.

гационим односима говори у изузетку од општих правила о праву повериоца да побија добročина располагања дужника, стављајући тај појам поред наградног поклона.

2.2. Наградни поклон за процењиву услугу

Правна природа наградног поклона проблематизује се када је неко извршио другоме услугу која има објективну, тржишну вредност. Ако је услуга процењива и наплатива, између извршиоца услуге и лица коме је она користила може постојати облигациони однос из кога би за корисника услуге настало право да захтева да му се услуга плати.

Према становишту које је заступљено у француској и белгијској правној доктрини наградни поклон је добročини правни посао, ако онај ко је извршио услугу није имао право на тужбу којом би захтевао награду, а страна којој је услуга користила га је ипак, наградила.²² Уколико извршилац услуге има право на тужбу, награђивање није поклон. Давање награде у тој ситуацији није добровољно, пошто корисник услуге испуњава једну правну обавезу на чије извршење би могао бити присиљен путем суда. Међутим, чак ни у случају да извршилац услуге нема право на тужбу, наградни поклон није добročини уговор, ако је на страни корисника услуге постојала природна обавеза да га награди, јер извршење натуралне облигације представља испуњење једног дуга,²³ истина правно непринудног, али добровољно испунивог, а по већинском схватању то је теретни правни акт.²⁴

У српској правној науци, приликом оцене да ли је наградни поклон – поклон или теретни правни посао, не узима се у обзир да ли је на страни корисника услуге постојала природна обавеза да награди извршиоца услуге. Да би се наградни поклон сматрао поклонном довољно је да извршилац услуге није имао право да захтева награду, односно да корисник услуге није имао правну обавезу да је дâ.²⁵ Ово схватање је изгледа, засновано на тумачењу одговарајуће норме о поклону за награду (*Belohnende Schenkung*) из аустријског Грађанског законика.²⁶ С њим се можемо сложити. Наиме, увођење

²² Prosper Timbal, *Les donations rémunératoires en droit romain et en droit français*, Toulouse 1925, 102; H. de Page, 492.

²³ F. Terré, Y. Lequette, 214.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ А. Ђорђевић, 165; С. Перовић, 606.

²⁶ § 940: *Es verändert die Wesenheit der Schenkung nicht, wenn sie aus Erkenntlichkeit; oder in Rücksicht auf die Verdienste des Beschenkten; oder als eine besondere Belohnung desselben gemacht worden ist; nur darf er vorher kein Klagerecht darauf gehabt haben* („Не мења се суштина поклона ако је он учињен ради признања

појма природне обавезе на награђивање приликом оцењивања да ли је давање награде у конкретном случају поклон или није, на коме инсистира француска и белгијска доктрина, веома сужава поље наградног поклона. На другој страни, чини се да би његова примена проширила домен природних обавеза изван граница у којима им српско право признаје правну важност. У доктрини, у складу са основним постулатима теорије о природним обавезама као моралним дужностима, натуралне облигације су схваћене као императивне, објективно прихваћене и општеусвојене моралне дужности.²⁷ Закон о облигационим односима признаје им значај у правилима о правно неоснованом обогаћењу само када су извршене. Пре него што буду испуњене и изван правила о стицању без основа, за природне обавезе нису везане друге правне последице. Поменута теорија о натуралним облигацијама види у њима правно несанкционисане моралне дужности које, пре него што буду испуњене, не производе никаква правна дејства. Њихово испуњење не може бити судским захтевано, а схватање које искључује наградни поклон у ситуацији у којој постоји природна обавеза на награђивање управо претпоставља да се једној моралној дужности признаје правна важност и пре него што је испуњена.

Према Преднацрту Грађанског законика Србије „уговор о поклону представља и уговор који је закључио поклонодавац из захвалности или неке друге моралне обавезе, ако поклонопримац није имао право да тужбом то захтева“.²⁸ Предложеним решењем је усвојено схватање о наградном поклону – кога Преднацрт назива уговором „који је закључио поклонодавац из захвалности“. То је схватање које је и до сада постојало у српској правној теорији. Оно подразумева да је наградни поклон – поклон, када извршилац радње или услуге није имао право на тужбу.

Дакле, ако извршилац услуге нема право на тужбу требало би узети да је награђивање за учињену услугу поклон, јер корисник услуге нема цивилну обавезу да му услугу плати. У српском праву постојање природне обавезе да се други награди за услугу не спречава такву квалификацију. Награда дата за услугу је поклон, наградни поклон, и када је постојала морална дужност корисника услуге да награди извршиоца. Давање награде није поклон ако корисник услу-

или из обзира према заслугама поклонопримца; или као некакво нарочито награђивање истога; само што он претходно не сме имати на то тужбени захтев“), http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage_Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622, посећено 5.05.2011. године.

²⁷ Слободан Перовић, „Натуралне облигације и моралне дужности“, *Правни живот* 6/1968, 23.

²⁸ Преднацрт ГЗ РС, чл. 660, ст. 3.

ге може бити присиљен кондемпнаторним захтевом да услугу плати, јер тада има карактер противпрестације за престацију коју је у виду услуге учинио извршилац услуге. У том случају оно је теретни правни посао.²⁹

Када поклонопримац нема право да тужбом захтева награду? Најопштије би се могло рећи да поклонопримац нема то право када, као извршилац услуге, нема потраживање на награду, а лице коме је његова услуга користила нема обавезу да награду плати. Другим речима, потребно је да не постоји правна чињеница из које би се родио облигациони однос између извршиоца и корисника услуге на основу кога би настало право извршиоца услуге да захтева награду: уговор, пословодство без налога и јавно обећање награде.

2.2.1. Непостојање права на награду на основу уговора

Између извршиоца и корисника услуге не треба да постоји уговор о делу или уговор о налогу. Ови уговори подразумевају да је између корисника и извршиоца услуге претходно била постигнута сагласност о материјалном послу или о налогу, на основу које извршилац услуге има право на награду, код уговора о делу чак и ако награда није обухваћена његовим споразумом са наручиоцем.³⁰

Ситуација у којој се појављује наградни поклон је редовно таква да је услуга обављена раније, самоиницијативно од стране извршиоца услуге, без споразума са корисником услуге, понекад и без његовог знања. Таква ситуација је блиска оној у којој може да постоји пословодство без налога.

2.2.2. Непостојање права на награду на основу пословодства без налога

Пословодство без налога подразумева да је пословођа обавио за господара посла неки материјални или правни посао на чије извршење није био обавезан на основу налога, закона, одлуке суда или неког државног органа, нити је на његово вршење био овлашћен. Оно је извор облигационог односа између незваног вршиоца туђег

²⁹ Такво становиште јасно је изражено у § 941 аустријског Грађанског за коника. Упор. *Hat der Beschenkte ein Klagerecht auf die Belohnung gehabt, entweder, weil sie unter den Parteyen schon bedungen, oder durch das Gesetz vorgeschrieben war; so hört das Geschäft auf, eine Schenkung zu seyn, und ist als ein entgeltlicher Vertrag anzusehen* („Ако је поклонопримац имао право на тужбу због награде или је награда међу странкама била уговорена или ако је била прописана законом онда престаје тај посао да буде давање поклона и треба га посматрати као уговор са новчаном надо кнадом“), http://www.ris.bka.gv.at/GeltenderFassung.wxe?Abfrage_Bundesnormen&Gesetzesnummer_1001622, посећено 5.05.2011. године.

³⁰ ЗОО, чл. 624, ст. 1.

посла и господара посла из кога настају обавезе и права за пословођу без налога. Међу правима пословође у Закону о облигационим односима предвиђено је и право на награду. Међутим, оно не настаје из сваког незвано обављеног посла. Због тога је потребно раздвојити незвано вршење туђег посла које не даје право на награду од оног које даје то право.

Незвано вршење туђег посла које не рађа право на награду је оно којим пословођа није постигао очекиван резултат због кога се умешао у туђе послове, то јест није отклонио штету или прибавио корист господару посла. Из таквог пословодства за пословођу настају право да захтева да буде ослобођен свих обавеза које је, због обављања посла, преузео на себе, право да тражи да господар преузме све обавезе које је он преузео у његово име, право на накнаду штете коју је претрпео и право на накнаду нужних и корисних издатака.³¹

Пословодство које даје право на награду је оно којим је пословођа остварио резултат, отклонио штету или прибавио корист која одговара намерама и потребама господара посла. Поред права које има када није остварио циљ због кога се умешао у туђе послове, пословођа тада има и право да тражи награду за труд.³² Награда треба да буде примерена труду, што значи одговарајућа труду, једнака вредности његове услуге. Она је противпрестација за његову услугу.

Облигациони однос који настаје из пословодства без налога је вануговорни, јер између господара посла и пословође није постојала претходна сагласност на основу које би овом другом било наложено да обави посао. Пословођа треба да има вољу, свест и намеру да предузимањем посла заснује однос пословодства без налога. Воља господара нема никакву улогу у настанку правног односа. На право на награду не утиче ни његово накнадно саглашавање са обављеним послом. Дејство ратификације је само у томе што између њега и лица које му је посао обавило не постоји пословодство без налога, него се сматра да је од самог почетка постојао уговор о налогу.³³ Право на награду остаје, с тим што се награда дугује по правилима о уговору о налогу.

2.2.3. Непостојање права на награду на основу јавног обећања награде

Право на награду може настати на основу јавног обећања награде.³⁴ На основу јавног обећања једног лица да ће дати награду,

³¹ ЗОО, чл. 223, ст. 1.

³² ЗОО, чл. 223, ст. 2.

³³ ЗОО, чл. 228.

³⁴ ЗОО, чл. 229, ст. 1.

право на награду има лице које је пре осталих извршило радњу која је у обећању била предвиђена,³⁵ а ако је више лица извршило радњу истовремено, свако од њих има право на награду.³⁶

Обећавалац може да се предомисли и да накнадном изјавом опозове обећање. Опозивање је могуће ако обећавалац није у јавном огласу одредио рок за извршење радње, јер је у том случају обећање неопозиво. Накнадна изјава обећаваоца спречава да настане право на награду учесника у такмичењу. Да би имала такво дејство, потребно је да учињена на исти начин као и обећање, или личним саопштавањем и да је учесник у такмичењу сазнао за опозивање пре него што је извршио радњу. Ако је он радњу извршио, а да пре тога није знао, нити је могао да зна да је обећање опозвано, опозивање не утиче на право на награду.

2.2.4. Непостојање права на накнаду на основу правно неоснованог обogaћења

Право на награду из пословодства без налога настаје ако су испуњени законски услови: 1) да је пословођа обавио туђи материјални или правни посао за који није добио налог, нити је имао овлашћење; 2) да је посао предузео за рачун онога чији је посао и у сврху заштите његових интереса; 3) да посао није могао бити одложен, то јест да би, да није био благовремено предузет, за господара посла наступила штета или би пропустио очигледну корист; 4) да је остварен резултат због кога је посао преузет, односно да је отклоњена штета или остварена корист која одговара намерама или потребама господара посла.³⁷ Када су испуњени ови услови давање примерене награде за радњу или услугу која је користила господару посла није поклон, него противпрестација за престацију незваног вршиоца туђег посла. Ако услови за пословодство без налога нису испуњени, а једно лице је обавило другом неки посао, или шире посматрано неку радњу или услугу, за коју нема право да тражи награду, а друго лице му је ипак да, могао би постојати наградни поклон.

Закон о облигационим односима уређује једну ситуацију у којој не постоје услови за пословодство без налога, а једно лице је извршило туђи посао у намери да другоме помогне. У тој ситуацији, према правилу о вршењу туђег посла у намери да се другом помогне, лице које је другом помогло има право да захтева накнаду за трошкове, при чему износ те накнаде не може превазићи висину користи коју је помогнути постигао.³⁸ Отуда би, у први мах, могао бити изве-

³⁵ ЗОО, чл. 231, ст. 1.

³⁶ ЗОО, чл. 232, ст. 2.

³⁷ ЗОО, чл. 220.

³⁸ ЗОО, чл. 224.

ден закључак да када једно лице помогне другоме, обављајући његов посао, може да постоји наградни поклон, јер онај који је извршио услугу нема право на награду.

Ипак, могло би се поставити питање да ли онај који је другогме помогао може да захтева накнаду за корист остварену од његове услуге према правилима о правно неоснованом обогаћењу. Наиме, по норми Закона о облигационим односима која уређује право осиромашеног у ситуацији у којој обогаћени употреби његову ствар у сопствену корист, он има право да од обогаћеног захтева накнаду за корист коју је имао од употребе.³⁹ У правној теорији њен домен је проширен, тако што се сматра да накнада припада не само лицу чија је ствар искоришћена, него и лицу које је другогме обавило неки „рад или радњу, ако су корисни“.⁴⁰ С обзиром на то да је и за примену ове норме неопходно да нису били испуњени услови за пословодство без налога,⁴¹ да ли лице које је извршило туђи посао у намери да другогме помогне може, позивајући се на то да је његовом помоћи помогнути обогаћен, од њега тражити накнаду за корист коју је остварио?

За одговор на ово питање битно је утврдити из ког основа настаје право лица које је другогме помогло да од помогнутог тражи накнаду трошкова. Закон о облигационим односима изричито тражи да нису били испуњени услови за незвано вршење туђих послова. Извор овога права није ни теретни уговор, јер би лице чијом радњом је друго лице остварило корист тада имало право да тражи награду. Његов основ није ни проузроковање штете, јер помогнути није својом радњом која му се може уписати у кривицу проузроковао штету лицу које му је помогло. Није у питању ни јавно обећање награде. Преостаје да је основ права лица које је другогме помогло да од помогнутог тражи да му надокнади издатке правичност, на којој се темељи и право на накнаду за коришћење туђег рада из правно неоснованог обогаћења,⁴² али не оно подручје тог извора облигација из кога се рађа кондикцијска тужба, већ оно из кога настају верзијски захтеви.⁴³

³⁹ ЗОО, чл. 219.

⁴⁰ Лазар Марковић, *Облигационо право*, Београд 1997, 767.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Упор. „Основна замисао код свих ових права на повраћај јесте остварења извесног изравнавања између формалног и материјалног права, а у знаку *социјалне правичности*. Ако је на једној страни извршено такво померање имовине, да се не види при томе никаква супротност са правом и правним поретком, али се не види ни унутарње оправдање за једну такву измену нити се може видети да је она извршена у хармонији и у складу са прописима правног поретка, у таквом случају појављује се потреба за коректуром и за интервенцијом закона с циљем изравнавања и васпостављања пуне *правичности* [курзив М.Ђ.]“, Л. Марковић (1997), 766.

⁴³ Стојан Цигој, *Коментар Закона о облигационим односима I* (ред. Борислав Т. Благојевић и Врлета Круљ), Београд 1980, 590; Л. Марковић (1997), 767.

Правило о праву стране која је другој помогла да од ње тражи накнаду трошкова, према томе, почива на истој идеји на којој је засновано и правило о праву осиромашеног да захтева накнаду за корист коју је обогатио имао од његовог рада. За једно и за друго право заједничко је да за њихов настанак не смеју бити испуњене претпоставке за пословодство без налога и да је радњом једног лица остварена корист за друго лице.⁴⁴ Тужба којом се од неоснованог обогатиога тражи накнада за корист је верзијска,⁴⁵ исто као и тужба којом се од помогнутог тражи накнадна трошкова. Темелј на коме су заснована оба захтева је правичност којој се противи да туђа имовина или туђа радња или услуга буду искоришћени да би се сопствена имовина увећала, односно сачувала од смањења.

Због истог основа на којем почивају правило о употреби туђе ствари или радње у своју корист и правило о вршењу туђег посла у намери да се другоме помогне, обавезе лица обогатиога употребом туђег рада, односно помогнутог лица морају имати исти обим. Лице које је обавило туђи посао у намери да помогне и својом помоћи остварило корист за друго лице не може имати лошији положај и добити мање до лица које је, без намере да помогне, својом радњом или услугом, на коју није било обавезно ни по закону, ни на основу правног посла, обогатило друго лице. Помогнути не само да треба да надокнади трошкове лицу које му је помогло, него и да му да накнаду за корист коју је имао од његове радње или услуге. У томе је изгледа, право значење норме која ономе ко је обавио туђи посао у намери да другоме помогне, даје право на накнаду трошкова „до висине користи коју је други постигао“.

Напоследку, може се закључити да лице које је обавило неку радњу или услугу од које је друго лице остварило корист, а нису били испуњени услови за незвано вршење туђих послова, без обзира на то да ли је радњу или услугу извршило у намери да помогне, или без те намере, у одсуству обавезе која би проилазила из правног посла или закона, може тражити накнаду за корист по верзијској тужби из правно неоснованог обогатиога. Накнада коју ће добити за корист коју је учинило је противпрестација за извршени посао, радњу или услугу. Отуда следи да за постојање наградног поклона не треба да буду испуњене ни претпоставке за правно неосновано обогатиога, на основу чега би извршилац радње или услуге имао право да захтева накнаду за корист коју је друго лице од радње или услуге имало.

⁴⁴ Л. Марковић (1997), 768.

⁴⁵ С. Цигој, 575.

3. ПРАВНИ ЗНАЧАЈ ВЕЛИЧИНЕ ПОКЛОНА

Из претходних излагања проистиче да када је једна услуга имовински, новчано, процењива, наградни поклон постоји када извршилац услуге нема право да тражи награду на основу уговора, пословодства без налога, јавног обећања награде, али ни право на накнаду за корист на основу стицања без основа, нити право на накнаду штете. Другачије речено, само када ни један уговор, ни незвано вршење туђих послова, ни јавно обећање награде, ни правно неосновано обogaћење, ни проузроковање штете не оправдавају тужбу којом од корисника услуге може бити тражена награда или накнада, може се говорити о томе да корисник услуге даје награду као поклон.⁴⁶

Према Закону о облигационим односима наградни поклон у оба вида, као поклон за услугу непроцењиву у новцу (који Закон назива поклон из захвалности) и поклон за новчано процењиву услугу (који Закон назива наградни поклон), не може бити побијен због оштећења поверилаца. Они су искључени од примене правила о праву повериоца да побија дужникове правне радње, ако су сразмерни материјалним могућностима поклонодавца. Могло би се, у вези с тим, поставити питање да ли на квалификацију наградног поклоне утиче вредност поклоњене ствари. Наиме, да ли је наградни поклон добродин уговор само када вредност поклоњене ствари није сразмерна имовинским приликама поклонодавца, јер у тој ситуацији може бити побијен због оштећења поверилаца, а није поклон, уколико је њена вредност сразмерна материјалним могућностима дужника, због тога што уговор не може бити нападнут Паулијанском тужбом.

По једном схватању, наградни поклон је изузет од правила о Паулијанској тужби, због тога представља испуњење одређених моралних или социјалних дужности. Тако је само док вредност поклона не прекорачује дозвољену висину, одређену према материјалним могућностима поклонодавца и другим околностима, као што су „повод и сврха давања, друштвени положај примаоца, лични однос даваоца према овоме и сл.“⁴⁷ Ако давање прекорачи дозвољену границу „побијати се може само прекорачена вредност, а не и цело располагање“.⁴⁸ Одатле би произлазило да наградни поклон није потпуни, него парцијални поклон, добродин уговор само у једном делу, у износу који је једнак „прекораченој вредности“, јер само у том делу може бити побијен. У остатку, у „непрекораченом делу“, то није поклон, јер не може бити побијен, чак ни када износ који се сматра поклоном не би био довољан да би се намирило повериочево потраживање.

⁴⁶ N. Peterka, 120.

⁴⁷ Б. Марковић, 663.

⁴⁸ *Ibid.*

Према другом схватању, заступљеном у француској правној теорији, врло блиском претходном, давање награде не подлеже правилима о побијању која важе за бесплатна располагања, јер је у питању теретни правни акт, извршење натуралне облигације. Оно има такав смисао само ако је морално оправдано. Награђивање има морално оправдање ако величина награде одговара породичној ситуацији и имовинским приликама поклонодавца.⁴⁹ Супротно томе, ако награда представља превелик терет за корисника услуге у односу на вредност његове имовине, она је спорна са становишта морала. Морал не налаже да се једно лице имовински исцрпљује да би наградило другога. Уколико је давање награде другоме за радњу или услугу, због њене величине, морално спорно, оно није морална дужност, пошто је таква дужност неприхватљива са гледишта јавног поретка. У том случају оно је израз субјективног осећања части или личне представе даваоца награде о себи, а не морална дужност која је у складу са јавним поретком. Тада је у питању истински поклон, а не теретни правни акт, и због тога може бити побијен по општим правилима, али само у погледу износа који превазилази материјалне могућности поклонодавца.⁵⁰

Норма по којој су поклони из захвалности и наградни поклони искључени од примене правила о побијању изгледа да, ипак, није заснована на идеји да они не треба да буду предмет побијања зато што су засновани на моралним дужностима. Идеја на којој она почива је иста као и она којом су проткане норма наследног права по којој поклони учињени у добротворне и општекорисне сврхе и мањи уобичајени поклони не улазе у обрачунску вредност заоставштине,⁵¹ као и норма на основу које се уобичајени мањи поклони не урачунавају у наследни део законског наследника.⁵² Реч је о томе да одређени поклони имају специфични, привилеговани положај у односу на друге и да треба да буду изузети од примене неких општих правила која важе за поклоне или шире за добротворна располагања, када не предствљају опасност по интересе оних категорија лица која тим нормама треба да буду заштићена.

Уобичајени поклони изузети су од норми наследног права о утврђивању вредности заоставштине, односно о урачунавању поклона у наследни део законског наследника, ако су „мањи“, јер не угрожавају интересе нужних, односно законских наследника. Када су мањи они имају привилегован положај у односу на друге поклоне и не подлежу враћању због повреде нужног дела односно урачунавању

⁴⁹ Marcel Planiol, Georges Ripert, André Trasbot, Yvon Loussouarn, *Traité pratique de droit civil français*, V, *Donations et testaments*, Paris 1957², 434.

⁵⁰ *Ibid*, 435.

⁵¹ Закон о наслеђивању ЗОН, *Службени гласник РС*, бр. 46/95, чл. 49.

⁵² ЗОН, чл. 75.

у наследни део. Поклони из захвалности и наградни поклони не подлежу правилима облигационог права о побијању дужникових правних радњи, јер, ако су сразмерни имовинским приликама поклонодавца, не повређују интерес поклонодавчевих поверилаца, који су заштићени овим правилима да намире своја потраживања из његове имовине. У суштини изузетака прописаних за поклоне у наследном и у облигационом праву је иста замисао о незнатности поклона, који не могу повредити ничје интересе.

У Закону о наслеђивању није ништа речено о начину на који се утврђује када су у уобичајени поклони мањи. У наследноправној литератури прихваћено је да њихову вредност треба упоређивати с вредности оставиоачеве имовине,⁵³ односно према укупним приликама у којима се оставилац налазио.⁵⁴ Оно што није изричито наглашено у овом закону прописано је, када су у питању поклони из захвалности и наградни поклони, Законом о облигационим односима. Употреба формулације по којој се они не могу побијати због оштећења поверилаца, ако су сразмерни имовинским приликама дужника, асоцира на идеју о незнатности поклона.

Незнатност је релативна категорија, јер је величина која се мери према другој величини, укупној вредности имовине конкретног поклонодавца. То значи да оно што је за једног поклонодавца незнатни поклон, не мора то бити у односу на другог. Ако судија нађе да је награда дата као поклон, гледано према укупној вредности имовине поклонодавца, мала, одбиће Паулијанску тужбу, због тога што не постоји потреба да поверилац буде заштићен. И обрнуто, усвојиће тужбу и огласити без дејства поклон из захвалности и наградни поклон, као и сваки други поклон – до износа који је потребан да се намири повериоачево потраживање, када нађе да је превелик у односу на вредност поклонодавчеве имовине, јер је такав поклон предузет на штету повериоца.

Према томе, на квалификацију наградног поклона као доброчиног уговора не утиче његова величина. Наградни поклон је доброчин уговор и када је вредност дата као поклон пропорционална и када није пропорционална вредности поклонодавчеве имовине. За његов појам битно је само да награда или друга накнада не може бити тражена тужбом. Вредност ствари дате на поклон је без значаја. Зато наградни поклон не мења свој карактер и не постаје парцијални поклон, делимично добротини, а делимично теретни правни посао, када она није у складу са материјалним могућностима поклонодавца.

⁵³ Оливер Антић, Зоран Балиновац, *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд 1996, 299.

⁵⁴ Милан Креч, Ђуро Павић, *Коментар Закона о наслеђивању са судском праксом*, Загреб 1964, 177.

Уговор је и тада поклон у потпуности и може бити побијен по свим правилима која важе за побијање добротиних располагања.

4. ЗАКЉУЧАК

Наградни поклон је поклон, добротини уговор, када је награда дата за радњу или услугу која је непроцењива. Када услуга има тржишну вредност, када је процењива у новцу, награда дата извршиоцу услуге је наградни поклон, ако поклонопримац није имао право да награду или какву другу накнаду тражи тужбом из уговора, незваног вршења туђих послова, јавног обећања награде, проузроковања штете и правно неоснованог обогаћења. За наградни поклон није битна величина поклона. То што према правилима о Паулијанској тужби не може бити побијен по правилима по којима се побијају добротина располагања, ако је сразмеран имовинским приликама поклонодавца, не значи да није поклон. Наградни поклон пропорционалан имовинским приликама поклонодавца не подлеже побијању зато што не угрожава интересе поклонодавчевих поверилаца, који су заштићени овим правилима. Насупрот томе, наградни поклон несразмеран имовинским приликама поклонодавца може бити побијен, и то у целини, по свим правилима која важе за добротина располагања, до вредности која је потребна за намирење потраживања поклонодавчевих поверилаца, јер се тавим поклоном наноси штета њиховим интересима.

Dr. Marko Đurđević

Assistant Professor

University of Belgrade Faculty of Law

GIFT AS A REWARD

Summary

Gift-as-a-reward is a type of gift offered as a prize or an award to another, which is not made to compensate for services rendered, but to show gratitude for these services. It is based on the donor's intention to make a voluntary transfer of property to the donee, without full valuable consideration. A prize or an award for the inestimable (priceless) services shall always qualify as a gift. On the other hand, a prize or an award for services rendered shall qualify as a gift, if these services do have

market value, but the donee cannot claim remuneration for them in law, and cannot bring the case to court. A prize or an award may qualify as a gift irrespective of its value. The rules of Serbian Law on Obligations with respect to action to set aside gratuitous disposal of property do not apply, if a gift-as-a-reward is proportionate to the financial status of the donor, since such gift does not infringe upon the interests of the creditors. Conversely, a gift-as-a-reward which is not proportionate to the financial status of the donor may be set aside, in accordance with general rules, as it is a gratuitous disposition which runs contrary to the interests of the donor's creditors.

Key words: *Gift. – Reward. – Gift-as-a-reward.*